

L'APOTECARIA GIBERT DE TORREDEMBARRA¹

Autor: Josep M. Rovira i Anglada

¹ És traducció de la comunicació presentada a les «I Jornades d'Història de la Farmàcia Catalana» (Sitges, 23-24 d'octubre de 1993) i publicada al Butlletí de la Societat d'Amics de la Història i de la Ciència Farmacèutica Catalana (nº 7, Desembre de 1994)

La imatge de l'antiga apotecaria Gibert de la localitat tarragonina de Torredembarra, és potser de les més conegudes i de les poques que es conserven, més o menys íntegres, del nostre passat històric. Extreta del seu emplaçament original, fou traslladada al «Museo de Historia de la Farmacia Hispana», on actualment encara podem admirar-la.

En veure-la la reconeixem fàcilment. Sovint s'ha utilitzat, reproduint-la amb finalitat decorativa o alegòrica de la farmàcia antiga i moderna, perquè sens dubte el seu aspecte, la qualitat de l'ornamentació i la rica policromia li donen un gran atractiu.

Contràriament, poc o gairebé res sabem de la seva història. No s'ha aprofundit en les seves arrels. Es sap, això sí, que el nom «Apotecaria de Gibert» el va obtenir per una família d'apotecaris, originaris de la localitat, que en van ser propietaris i hi van exercir tan notable art durant generacions i anys.

Quants anys? Quants Gibert apotecaris van estar al front de l'establiment? Això no s'ha estudiat fins ara.

Torredembarra és una vila situada a la vora de la Mediterrània de la que podem tenir una idea, del seu perfil urbà, en el segle XVIII gràcies a uns gravats que es conserven i que corresponen a uns plànols elaborats el 1646 per Sebastià de Pontault, enginyer francès, que els va dibuixar en dues projeccions, com podem veure. En una es pot apreciar la imatge frontal emmurallada. En l'altra la distribució urbana de la vila. Ambdós plànols es van realitzar amb finalitat militar, ja que en aquesta època es vivia la guerra civil entre el Principat de Catalunya i la Corona Espanyola. L'existència d'aquest document gràfic ens permet, fins i tot, assenyalar la ubicació de l'apotecaria en el centre urbà.

Com era l'ambient d'aquesta població?

A principis del segle XVIII Torredembarra ocupava el segon o tercer lloc, per cens d'habitants, en l'àmbit comarcal. L'augment de població era continu, i el 1787, segons el cens nacional ordenat pel ministre José Moñino Comte de Floridablanca, donava una població de 1.903 habitants. Les principals activitats econòmiques eren l'agricultura, la pesca i principalment el comerç que expedia fins a les Índies.

Prenguem com a última dada aquesta de 1787, en la qual un comerç en alça i tres apotecaries obertes, conformaven el panorama que va trobar Antoni Gibert i Roig, primer apotecari de la dinastia, amb el seu títol recent obtingut. El nostre personatge havia nascut en aquesta població, el dia 1 d'octubre de 1762 i era fill de Josep Gibert i Mascaró i la seva esposa Maria Roig i Mata. El pare era un acreditat comerciant, dedicat entre d'altres mercaderies a vins i alcohols, activitats que més tard heretaria el seu fill gran Joan. Antoni potser per la seva condició de cabaler, o potser per falta de vocació per a la vida mercantil, no va tenir possibilitats en el negoci familiar. Què el va induir a triar la farmàcia com a professió? En realitat tenia antecedents familiars, encara que no fossin carnals, ja que la germana de la seva mare, Teresa, estava casada amb Pere Hivern i Huguet, apotecari establert a la vila. No descartarem la possibilitat d'un altre factor que va poder influir en el jove Antoni. La seva amistat amb Josep Aleu i Padrines, fill de Miquel Aleu, també apotecari de Torredembarra. El cert és que Josep Aleu, seguint, aquest sí, la tradició familiar, es va traslladar a Barcelona per realitzar les pràctiques, que va efectuar a l'apotecaria de Josep Ignasi Mollar Roig, situada al carrer del Born. Antoni Gibert li segueix les passes i poc temps després, el 24 de gener de 1785 i fins el 29 de març de 1786, realitza també les pràctiques en aquesta apotecaria, juntament amb Josep Aleu. Hi cabria també la possibilitat d'un cert parentiu (cosins potser) entre la mare d'Antoni i l'apotecari Mollar, ja que ambdós duien el cognom Roig, si bé podria ser una coincidència, ja que és un cognom força comú a Catalunya. Obtingué el títol d'apotecari expedit pel «Real Tribunal de Protomedicato» el 3 de maig de 1787.

Aquest mateix any un altre fet marca la seva vida. Es casa amb Teresa Cisneros i Hivern.

S'ha dit anteriorment que en aquesta època hi havia tres apotecaries obertes a Torredembarra. Pels censos i visites del Protomedicat sabem que els seus titulars eren Josep Fuster, Pere Hivern i Miquel Aleu, aquests dos ja mencionats. Ja hem dit també que era nebot, però també fillol, de Teresa Roig, esposa de Pere Hivern, sense fills i essent ambdós alhora padrins de Teresa Cisneros, esposa d'Antoni Gibert. Donats els llaços de padrinatge per ambdues parts, i no tenint descendents, van designar hereus dels seus béns a Antoni i Teresa, inclosa l'apotecaria instal·lada al que llavors era el carrer de l'Abadia. El matrimoni li aporta a Antoni l'apotecaria, de la que segons sembla pren possessió encara en vida de Pere Hivern, que no va morir fins el 21 de setembre de 1796. El 1788 Gibert modifica la ubicació

sense canviar de casa, obrint una nova entrada a la façana posterior, situada al carrer paral·lel al de l'Abadia, conegut llavors i ara per carrer Major. Reforma el seu interior donant-li l'aspecte i distribució que , amb molt poques variacions, ha subsistit fins als nostres dies.

Del transcurs de la seva vida, pels fets coneguts, cal deduir que va transcórrer sense grans alteracions, exceptuant les derivades de les guerres i daltabaixos polítics, dels que fou escenari la vila, i que l'afectarien a ell, com a personatge notable, per la seva condició d'apotecari.

Del seu únic matrimoni va tenir vuit fills, dels quals només cinc (dos homes i tres dones) van arribar a l'edat adulta, i només un, Joan, va continuar la professió del seu pare. Va morir el 16 de maig de 1831.

El va succeir el seu fill Joan Gibert i Cisneros, que havia nascut el dia 16 de novembre de 1791. Es va casar en dues ocasions, la primera amb Rosa Cabré, que li donà una filla, i en segones núpcies amb Magdalena Soler, amb la que va tenir quatre fills barons, dels que només un fou apotecari i continuador de la línia familiar. Poques dades documentades s'han pogut aconseguir del transcurs de la seva vida, però dues són interessants. Va deixar la primera imatge d'un Gibert, gràcies a una fotografia realitzada possiblement cap el 1860. Com anècdota l'altra dada que fa referència a la seva aplicació com alumne. En una acta corresponent al curs 1816-1817 del «Real Colegio de Farmacia de San Victoriano», de Barcelona, consta Joan Gibert com alumne dels cursos d'Història Natural, Física-Química, Farmàcia experimental i Matèria Farmacèutica. En aquesta última fou qualificat amb una F, que indicava, segons aclareix el propi document, una de les dues circumstàncies següents: no haver-se presentat a l'examen o la manca d'assistència amb aprofitament. Va morir el dia 16 de gener de 1872, a l'avançada edat de 81 anys.

Joan Gibert i Soler, el seu fill gran i continuador, va néixer el dia 25 de setembre de 1827, i es va fer càrrec de l'apotecaria a la mort del seu pare. A aquest tercer titular, de les seves vivències i contactes amb l'ambient de la ciutat durant l'època d'estudiant, li quedaria un fort atractiu per Barcelona, que iniciava la seva expansió industrial i urbana. A Barcelona i amb una barcelonina es va casar el 1857, i d'aquest únic matrimoni amb Ramona Casals i Fochs van néixer quatre fills, dos homes i dues dones, dels que va tenir la satisfacció, en un principi, de veure que ambdós nois, Joan i Antoni, van triar la professió de farmacèutic. El gran atractiu que li causava la ciutat comtal, en la que es començava a gestar el gran esdeveniment de l'Exposició Universal de 1888, i sense obviar raons matrimonials, el van decidir a afincar-

s'hi, sense deixar Torredembarra ni l'apotecaria dels seus avantpassats, i a instal·lar-hi una nova farmàcia. Va triar la zona moderna més luxosa, i en el nº 2 del Passeig de Gràcia, llavors dels Camps Elisis, l'any 1879 obria les seves portes la farmàcia, ja no apotecaria, de Gibert. L'interès i cura que va posar en la seva instal·lació es demostren en el fet que va triar un arquitecte per a la decoració interior, cosa insòlita en aquella època. Però la dada que més ressalta és que l'arquitecte que va fer l'encàrrec, recent acabats els estudis, s'anomenava Antoni Gaudí. ☺

L'aspecte de la nova farmàcia no obeeix al model de disseny que immortalitzaria l'autor. En realitat es va projectar en el més pur estil alfonsí, molt de moda en aquella època.

Va fer compatibles les dues farmàcies, potser amb la idea, que per la nostra part és simple suposició, de poder dotar ambdós fills d'establiment propi. Si fos així la seva il·lusió s'hauria vist frustrada per l'actitud d'ambdós en la seva activitat professional.

Hi ha indicis per creure que aquesta farmàcia la va tancar, sense traspasar-la, el propi Joan Gibert, poc abans de la seva mort que va ser el 29 de gener de 1889, ja que fou desmuntada i bona part d'ella, al menys les prestatgeries i taulells, es va traslladar a una farmàcia del carrer de la Mercè.

El més gran dels seus fills, Joan Gibert i Casals, havia nascut a Torredembarra el 23 de juny de 1858, va estudiar i es va llicenciar a la Universitat de Barcelona, expedit-li el títol de farmacèutic el 19 de juny de 1889. La seva biografia no ve al cas, ja que des del començament es va desvincular de l'apotecaria familiar. Però de manera breu mencionarem la seva activitat professional, que es va caracteritzar per una franca inestabilitat, ja que va tenir, però no va conservar, nou farmàcies, successivament, de les que hi ha constància registral de set, i que va anar deixant al mateix ritme.

El germà d'aquest, Antoni Gibert i Casals, va néixer també en el si de la família, el 27 de setembre de 1867. Va estudiar a la mateixa Universitat i obtingué el títol de llicenciat en Farmàcia el 3 de setembre de 1890, i consta que es col·legià al Col·legi de Tarragona el 1902. Es va casar en dues ocasions. La primera el 1892 amb Mercè Castells i Duran, amb qui va tenir sis fills, tres nois i tres noies. Fruit del seu segon matrimoni, el 1905, amb Josepa Sangrà i Garcia, fóren quatre fills més, tres homes i una dona. Continuà al davant de l'establiment familiar a Torredembarra, fins que el 1903, i potser també insatisfet per les limitacions que comportava el medi rural on exercia, o amb ànsies d'emular al seu pare i germà, es trasllada a Barcelona i obre una farmàcia al llavors Passeig del Triomf, nº 26, de l'industrial barri del Poblenou,

el 1903, però això no va significar el seu assentament definitiu. L'any 1906, tres anys després d'obrir la farmàcia de Barcelona, i potser pensant en situar-s'hi definitivament, tanca l'apotecaria de Torredembarra. Però no fou així. Aquesta vegada abandona l'exercici de la farmàcia, al qual ja no tornaria, i el 1911 obté una plaça de «Inspector de Pesas y Medidas», a la província de Lleida, on trasllada la residència, i on neixen part dels seus fills. La farmàcia de Barcelona es mantingué oberta i segons sembla la va cedir juntament amb el títol per una, diguem-ne, compensació econòmica de «quaranta duros», duescentes pessetes al mes.

Va continuar en aquesta situació fins a la jubilació en el càrrec, que es devia produir cap el 1932, retornant a Torredembarra, on residí ocupant la casa pairal, i on mor el 26 de gener de 1953. Una fotografia ens mostra el seu aspecte, cap a l'any 1914, quan comptava aproximadament l'edat de quaranta cinc anys.

Dels vuit fills que van arribar a adults, no n'hi hagué cap que sentís vocació per la farmàcia, i així queda truncada una tradició familiar mantinguda per quatre generacions durant més de 165 anys.

En produir-se el tancament de l'apotecaria objecte d'aquest estudi preliminar, va quedar en el seu lloc tot el mobiliari i utillatge que hi havia a les dependències, essent escenari durant anys de jocs infantils i fins i tot utilitzades com a magatzem. Tot el que hi havia d'antic o valuós es va anar deteriorant o destruït per la seva fragilitat. Fotografies dels primers anys quaranta mostren l'estat en què va arribar. Continuà així fins que el 1947, i amb això tornem al començament, el Prof. Folch Andreu, que en coneixia l'existència, entra en contacte amb Antoni Gibert, arriben a un acord i l'adquireix per al llavors incipient museu. Es descobreix la quantia exacta del preu estipulat per no haver-hi constància documental. Segons la part venedora seria de 10.000 i segons els actuals dipositaris de 18.000 pessetes, de les de l'època. Però hi havia alguna cosa irremeiable. La desaparició de la ceràmica, les peces de vidre, morters, balances, llibres, etc. Els pots que es mostren a la fotografia són dos dels quatre únics que es coneixen. Són de manufactura netament catalana, del tipus denominat de Banyoles, i la seva producció es situa a l'últim terç del segle XVIII, coincidint amb l'època en la que Antoni Gibert i Roig va reformar l'apotecaria. De la resta d'elements que no es van malmetre, es creu que per circumstàncies una mica complexes van anar a parar, i potser encara hi són, part a Filadèlfia i part a Bóston, ja que van ser venuts amb anterioritat. El vell i gran morter de marbre, la imatge original de San Pere, del segle XVIII, llibres, receptaris, tot està

dispers entre els darrers descendents.

Quan es procedí a la instal·lació a l'actual emplaçament, es va haver de modificar una mica l'estructura, per condicionament de l'espai disponible i per l'estat de conservació de certes parts. Per evitar el trist buit que oferien les lleixes s'hi va col·locar una col·lecció de pots i ampolles procedents d'una antiga apotecaria de Puigcerdà. En això va prevaler un criteri molt encertat ja que les característiques i la qualitat d'aquesta ceràmica concorden molt amb les originals. Es va instal·lar una altra imatge de Sant Pere. S'hi col·locà amb finalitat decorativa un gran morter de ferro, procedent d'una apotecaria monàstica.

Tot això amb el desig de retornar-li l'antic esplendor, i a fe, com deien abans, que s'ha aconseguit.

BIBLIOGRAFIA

- Jordi González,R., Apotecaris i farmacèutics catalans. Onomàstica (S.XIV-XIX) (en curs)
- Carreras Candi,F.-Morera i Llauradó,E., Geografia General de Catalunya (Província de Tarragona). Barcelona, 1912
- Bargalló Valls,J., Els Senyors de Torredembarra (Recull de Treballs). Torredembarra,1984
- Iglesias,J., Estadístiques de la població de Catalunya al primer vicenni del segle XVIII. Barcelona, 1974
- Recasens Comes,J.M., El corregimiento de Tarragona en el último cuarto del siglo XVIII. Aspectos económicos y político-sociales. Tarragona,1963
- Iglesias,J., Cens del Comte de Floridablanca. Barcelona, 1969
- Folch Jou,G., Museo de la Farmacia Hispana. Madrid, s/f
- L'autor agraeix molt especialment la col·laboració de D.Manuel Canals i Gibert, nét de l'últim titular, sense el qual part d'aquesta informació difícilment s'hauria obtingut.